

Els diorames de El Quijote o la troballa d'un fotògraf.

1. Introducció

L'any 1929 es va inaugurar el Poble Espanyol de Montjuïc, a Barcelona, com un apartat de la magna exposició "L'Art a Espanya" que es va realitzar al Palau Nacional, construït per a l'ocasió al conjunt de la gran Exposició Internacional que va celebrar la ciutat comtal en aquest any. Prefigurat com una exposició a l'aire lliure d'arquitectura tradicional de l'estat espanyol, acollia diferents realitzacions arquitectòniques d'edificis de tot l'estat, seleccionats pels creadors del nou recinte després de jornades d'estudi de material fotogràfic i de diversos viatges pel territori. amb la intenció de recollir informació gràfica i visual que confirmés o renovés les primeres idees constructives¹

Dins el recinte del Poble Espanyol, als baixos d'algunes d'aquelles edificacions, es van realitzar diferents propostes escenogràfiques sobre les províncies espanyoles en forma de diorames, encarregats a diversos artistes², així com un conjunt de gran rellevància realitzat per il·lustrar la vida de Don Quixot de la Manxa, el conegut Hidalgo de Cervantes. La proposta per a la realització d'aquests teatres quixotescos es va confirmar, dins de la Comissió de la Secció L'Art a Espanya, el maig de 1926 i el dia 18 de maig el Comitè executiu de l'exposició va aprovar-ne la realització, proposant la participació dels cervantistes espanyols Francisco Rodríguez Marín, Juan Givanel Mas i José Martínez Ruiz "Azorín", i dels artistes Carlos Vázquez d'Úbeda i Enric Ros i Güell, pintors, i l'escenògraf Salvador Alarma a la confecció del projecte³. Finalment, el 27 de juliol es va concretar la proposta a la figura del pintor Carlos Vázquez, al qual se'l va convidar a fer una ruta per la Manxa "al objeto de preparar la ejecución de los dioramas del Quijote y del cuadro histórico de Cervantes"⁴. Segurament un dels motius de fer recaure l'encàrrec en Carlos Vázquez fou degut a que ja l'any 1896 havia acompanyat durant un mes im mig a Daniel Urrabieta Vierge per les terres manxegues per a trobar localitzacions o la inspiració per a fer les il·lustracions que es publicarien en una edició il·lustrada del Quijote⁵. Amb aquest precedent semblava l'autor idoni per al projecte quixotesco, i així fou contactat pels responsables de l'Exposició Internacional. A més, la Comissió de "El Arte en España" incidia en la carta enviada al pintor que "le acompañará en este viaje el fotógrafo artístico de nuestra oficina D. Juan Manuel Alberti, el cual se pondrá a sus órdenes para completar fotográficamente las referidas informaciones"⁶.

---

¹ Sobre el viatge de documentació realitzat pels creadors del Poble Espanyol: TORRELLA, R. (2021), "Fotografia i viatge el 1927. El treball fotogràfic per a la construcció del Poble Espanyol de Montjuïc". A TORRELLA, R., MOLINER, S. Un viatge fotogràfic. La construcció del Poble Espanyol. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. P: 5-23
https://ajuntament.barcelona.cat/arxiunicipal/arxiufotografic/sites/default/files/un_viatge_fotografic_la_construccio_del_poble_espanyol.pdf

o TORRELLA, R. (2018). "Fotografía turística, fotografía monumental". A VIII Encuentro de Historia de la Fotografía. Toledo

² Veure Clara Bertrán Catalán y Cèlia Cuenca Córcoles. "Presentando España al mundo: los dioramas del Pueblo Español en la Exposición Internacional de Barcelona (1929)", a La dona visible. Àngel Quintana i Jordi Pons, Eds. Girona 2020

³ AHC3-233/5D.54-4 Lligall 13/2 Plandiura i Pou, Lluís. RE 20

⁴ AHC3-233/5D.54-4 Lligall 13/2 Plandiura i Pou, Lluís. RS 39 bis

⁵ JIMÉNEZ JIMÉNEZ, J.F. (2012) "Las fotografías de Carlos Vázquez y el Quijote: la edición de 1931". En V ENCUESTRO FOTOGRAFÍA: COLECCIÓN Y MEMORIA. Toledo. "las ilustraciones para un libro sobre el trayecto que iba a escribir August Florian Jaccaci".

⁶ AHC3-233/5D.54-4 Lligall 13/2 Plandiura i Pou, Lluís. RS 39 bis

El viatge en el qual els nostres personatges varen recórrer els escenaris quixotescs degué iniciar-se a mitjans agost⁷ (va rebre confirmació per a dur-se a terme el 4 d'agost) i va acabar cap a mitjans de setembre, ja que varen sol·licitar una autorització per a ampliar-lo temporalment⁸, i segons la premsa local de Castella el dia 4 de setembre encara estaven recorrent el territori⁹. Així doncs el 7 d'octubre, segons informació del Comité de la secció artística de l'Exposició, "efectuado ya este Trabajo (el viatge) con señalado acierto, reunir por dicho señor (Carlos Vázquez) cuantos datos y apuntes eran al efecto necesarios además de un buen número de placas que se custodian en nuestros Laboratorios fotográficos, puede procederse a la ejecución de dichos dioramas"¹⁰ (figura 1), que es concretaren en els següents: 1. Don Quijote vetllant les armes, 2. L'aventura dels molins de vent, 3. Don Quijote i els pastors de cabres, 4. L'aventura de Clavileño, 5. Don Quijote a la Cova de Montesinos i 6. La mort de Alonso Quijano, el Bueno¹¹.

L'itinerari realitzat per Vázquez i Alberti va partir de Ciudad Real cap a Puerto Lápice, passant pels molins del Campo de Criptana (figura 2), per El Toboso, Argamasilla de Alba (Figura 3), les Lagunas de Ruidero, el Campo de Montiel, Villahermosa, Fuenllana, Villanueva de los Infantes, el Castell de Montizón (Figura 4), Torre de Juan Abad i Sierra morena¹². De tots aquests llocs Joan Manuel Alberti va anar realitzant emblemàtiques fotografies en negatius de placa de vidre de 18x24 cm, que treballaria posteriorment a Barcelona. Efectivament, segons la relació de treballs efectuats el mes d'octubre de 1926 en els laboratoris fotogràfics de la secció, Joan Manuel Alberti va executar entre altres feines el revelat de negatius de 18x24 cm corresponents a "*77 asuntos del quijote; 4 de asuntos de Quevedo, 66 documentales varios*", a més de positivat en paper de 18x24 cm, és a dir contactes de la placa, a raó de "*147 de asuntos del Quijote, Quevedo y documentales varios con destino al sr. D. Carlos Vázquez*"¹³. El positivat de material quixotesc s'allargà fins febrer de 1927, quan "*se consigna la producción de 21 copias para completar la colección del Quijote 18/24 y 15 ampliaciones de varios asuntos de la Mancha 24/30*"¹⁴ (Figura 5). Algunes de les fotografies foren identificades per l'autor amb citacions concretes del llibre, escrivint en el marge blanc del paper fotogràfic el text al qual feien referència (Figura 6).

L'Arxiu Fotogràfic de Barcelona guarda entre les seves col·leccions un conjunt de 97 còpies positives, unes en paper blanc i negre al gelatinobromur, de 18x24 cm, i altres 12 d'igual format virades i muntades en cartrons amb l'anagrama del fotògraf (JMA), procedents dels anomenats treballs, així com 20 còpies dels diorames realitzats pel pintor. És molt possible que les còpies que es varen fer l'octubre de 1926 per a Carlos Vázquez siguin les que han acabat al Museo de Ciudad Real. Segons Jiménez, que elabora una descripció de la col·lecció Carlos Vázquez que guarda el Museo Provincial de Ciudad Real:

---

⁷ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 13/2 Plandiura i Pou, Lluís. RS 40 bis

⁸ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 13/2 Plandiura i Pou, Lluís. RE 48. El 24 d'agost accepten la pròrroga de 10 dies

⁹ El Sol, 4 septiembre 1926, p.3

¹⁰ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 13/162 Plandiura Pou, Lluís. P.378

¹¹ Diario Oficial de la Exposición Internacional, Barcelona 1929. Núm. 23, 17 agosto 1929. El text de la notícia de A. Fernández Escobés, "Don Quijote en el Pueblo Español", ofereix la numeració de diorames que s'adjunta.

¹² CHAPARRO, C, (2018) "La Mancha 1926. Los escenarios del Quijote en la fotografía de Loty". A II Jornadas sobre Investigación en Historia de la Fotografía. 1839-1939: Un siglo de fotografía. Zaragoza.

¹³ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 13/2 Plandiura i Pou, Lluís. N63 octubre 26

¹⁴ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 13/1 Plandiura i Pou, Lluís. P.173

“Ésta llegó a Ciudad Real en fecha desconocida y está formada por ciento diecisiete ejemplares de formato muy similar. Son positivos sobre papel, por lo general de unos 24x18 centímetros, y se encuentran adheridos a cartones de diferentes colores, quizá por provenir del positivado para una exposición. Su temática tiene por objeto bienes histórico-artísticos de la provincia de Ciudad Real, composiciones cervantinas y vistas de paisajes (algunos positivos corresponden a un mismo negativo). A la hora de realizar la catalogación, que puede consultarse íntegra en la página web del Archivo de la Imagen de la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, ya se indicaron reservas en el origen de las fotografías explicando que la colección se compone de las imágenes de las que se sirvió para componer alguno de sus cuadros, como la serie de personajes manchegos que utilizó para realizar los Dioramas y otras fotografías realizadas durante un viaje que hizo junto al ilustrador Daniel Urrabieta por las rutas del Quijote”¹⁵

2. L'autoria de les fotografies.

La dificultat d'atribuir l'autoria a unes fotografies quan no duen incorporat el nom del seu creador, en forma de segell de tinta, segell sec, signatura o qualsevol altra indicació, es clara. En el cas de les fotografies sobre els escenaris del Quijote que ens ocupen la manca de documentació sobre qui acompanyava al pintor va propiciar alguns errors que avui es poden esmenar.

Un any després d'inaugurar-se l'exposició Internacional de Barcelona el maig de 1929, Angel Dotor publica un fascicle de l'Enciclopedia Gráfica sobre “La Mancha y Don Quijote”¹⁶ i inclou algunes de les fotografies directes i cinc dels diorames realitzats per Carlos Vázquez, totes elles executades per Joan Manuel Alberti, però la citació d'autoria queda indicada com a *col·laboració fotogràfica de l'Exposició de Barcelona* en la procedència de les fotografies (Figura 7).

La notícia que va propiciar el primer error, adjudicant les fotografies a la mà del pintor, s'inicia amb la publicació l'any 1931 d'un Quijote il·lustrat *“con 46 fotografías y 6 cuadros del insigne pintor Carlos Vázquez, y 50 dibujos y una lámina del reputado dibujante L. Palao”*¹⁷. Efectivament, les fotografies que es mostren al llibre porten el peu de foto *“Fotografía de Carlos Vazquez”*, i al text remarca *“el aliciente y la novedad de estar avalorada por fotografías de lugares de la ruta de Don Quijote, y composiciones fotográficas de algunas de las escenas de la obra, debidas todas ellas al ilustre pintor Carlos Vázquez”*¹⁸

Anys després, l'historiador de la fotografia Publio López Mondejar abunda sobre aquestes imatges, i les data cap el 1925. El seu llibre Crónica de la Luz les adjudica també al pintor¹⁹ tot dient que *“Cercana al tópic, aunque con propósitos diferentes y realizada con una sorprendente calidad, es la serie de 100 fotografías ideadas por el pintor Carlos Vázquez, para realizar los dioramas que expuso en la Muestra Internacional de Barcelona en 1927 (sic). Vázquez recorrió varios pueblos manchegos recreando fotográficamente algunos pasajes del*

---

¹⁵ JIMÉNEZ JIMÉNEZ, J.F. (op. Cit.) “Las fotografías de Carlos Vazquez y el Quijote: la edición de 1931”. En V ENCUENTRO FOTOGRAFÍA: COLECCIÓN Y MEMORIA. Toledo 2012. A la consulta de la web del museu realitzada el gener de 2021, no fou possible consultar les imatges. En conversació telefònica la conservadora del museu indicà que s'havien retirat les fotografies i les descripcions per a realitzar una nova catalogació.

¹⁶ DOTOR, A. (1930). *La Mancha y el Quijote*. Barcelona. Enciclopedia Gráfica Editorial Cervantes. P. 1

¹⁷ *El ingenioso Hidalgo don quijote de la Mancha*. Barcelona: Biblioteca Hispana. Editorial Ramon Sopena, 1931. Portadilla

¹⁸ “. Barcelona: Biblioteca Hispana. Editorial Ramon Sopena, 1931. P.8

¹⁹ LÓPEZ MONDEJAR, P. (1984). *Crónica de la luz*. Madrid: El Viso. P.50

Quijote. Un claro ejemplo de la estrecha relación que, en muchos casos, tuvo la fotografía con la pintura". Però en la publicació d'un nou estudi sobre la fotografia manxega de l'any 2005 (Figura 8) contempla la possibilitat que fos un professional qui realitzes les fotografies²⁰, deixant la porta oberta a noves investigacions.

De fet, la pròpia premsa de l'època dona informacions que indueixen a error. El periòdic *El Sol* de 1926 indicava en una breu nota que *"el pintor D. Carlos Vázquez realiza una excursión por la región manchega, encargado por el Comité ejecutivo de la Exposición de Arte Español Antiguo que ha de celebrarse en Barcelona en el año 1928. Su propósito es recorrer la ruta de Don Quijote obteniendo fotografías para luego dedicar siete salas al héroe cervantino y una de honor a Cervantes"*²¹ de manera que sembla que el pintor sigui el fotògraf.

Aquestes indicacions possiblement varen influir en una identificació errònia de la Col·lecció de Carlos Vázquez present al Museu de Ciudad Real, de manera que en la web de la col·lecció s'indica que *"El fondo fotográfico conservado en el Museo de Ciudad Real contiene las imágenes de las que se sirvió para componer alguno de sus cuadros, como la serie de personajes manchegos que utilizó para realizar los Dioramas y otras fotografías realizadas durante un viaje que hizo junto al ilustrador Daniel Urrabieta por las rutas del Quijote. Algunas de sus mejores fotografías están recogidas en la Enciclopedia de La Mancha y el Quijote de Ángel Dotor"*²²

Finalment, la localització d'un article de premsa del moment del viatge va intentar aportar alguna llum quan posa en boca del pintor: *"Vengo de la Exposición de Arte Español antiguo que se ha de celebrar en Barcelona en 1928. Para ello he de andar la ruta del Quijote, obteniendo fotografías, para luego realizar, por medio de dioramas, siete salas dedicadas al Quijote y una en honor de Cervantes. Nada ha escatimado este Comité para su buena presentación. (...) / ¿Y han salido? / Desde Ciudad Real, luego fuimos a Puerto Lápice, Criptana... Donde este señor que me acompaña, el gran fotógrafo Alberti, hizo interesantísimas fotos de los gigantes molinos (...)"*²³

Aquesta referència serà recollida i investigada de forma errònia²⁴ i va propiciar que es realitzés una exposició sobre l'esmentat material fotogràfic amb el títol de "Don Quijote ante la cámara. Los escenarios del Quijote en la fotografía de Loty"²⁵ i fins i tot que aparegués la informació sobre l'autor en diferents webs²⁶ celebrant la visió d'un fotògraf sobre les terres cervantines. Per dissort, es va prendre com autor un industrial francès resident a Madrid, Justin Marie Charles Alberty, "Loty", en lloc del fotògraf Joan Manuel Alberti i Espino, resident a Barcelona i fotògraf de la secció El Arte en España de l'Exposició Internacional de 1929.

---

²⁰ LÓPEZ MONDEJAR, P. (2005). La huella de la mirada. Barcelona: Lunwerg. "Vázquez, posiblemente auxiliado por un profesional contratado para la ocasión, recreó escenarios y personajes de la obra de Cervantes, en unas imágenes de apreciable calidad". P.37

²¹ *El Sol*. 4/9/1926 p.3 "La ruta de Don Quijote. / (FEBUS.)"

²² Consulta a la web del Museu de Ciudad Real. Febrer 2021

²³ *El Castellano*. 2 septiembre 1926. P.3. *En la ruta del Quijote. (Interesantes manifestaciones hechas por el pintor manchego don Carlos Vázquez)*

²⁴ CHAPARRO, C, (2018) "La Mancha 1926. Los escenarios del Quijote en la fotografía de Loty". En II Jornadas sobre Investigación en Historia de la Fotografía. 1839-1939: Un siglo de fotografía. Zaragoza

²⁵ Al Convento de la Merced de Ciudad Real, abril 2016, i posteriorment a la Sala Gregorio Prieto del Centro Cultural "Casa de Medrano" d'Argamasilla de Alba entre setembre i octubre de 2016

²⁶ [https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Fuenllana_1926.- Charles_Alberty_\(Loty\)_Expo.BCN%2729.jpg](https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Fuenllana_1926.- Charles_Alberty_(Loty)_Expo.BCN%2729.jpg) o <https://cultura.castillalamancha.es/archivos/exposiciones-virtuales/pictorialismo> (consulta realitzada febrer 2021)

3. La troballa d'un fotògraf

La investigació realitzada des de l'Arxiu fotogràfic de Barcelona amb la voluntat de documentar al màxim les fotografies que conserva ha permès identificar i reconèixer la gran tasca fotogràfica realitzada per Joan Manuel Alberti des de la seva incorporació a la nòmina de treballadors de l'Exposició Internacional de Barcelona, a partir de 1926.

La Secció "El Arte en España" ja citava en la seva primera proposta de reglament intern la voluntat de mantenir un registre fotogràfic de les peces que anaven a incorporar-se a la gran mostra, tot indicant en el número 31 de l'esmentada proposta reglamentaria que "*la Exposición archivarà cuidadosamente los clichés de las fotografías sacadas a la llegada de los objetos y completará esta colección con detalles hasta donde sea necesario a fin de tener de este modo registrada en absoluto la totalidad de los objetos expuestos. Una vez instalada la Exposición, sacará también fotografías del conjunto de cada sala*"²⁷. Per a realitzar aquest ingent treball, el 14 de juny de 1926, un cop incorporat Alberti es sol·licita l'habilitació d'un laboratori fotogràfic en una de les torres del Palau Nacional en construcció²⁸.

La tasca que havia de realitzar Alberti dins l'organització de l'Exposició va quedar anunciada en un altre document intern on es delimitava l'àmbit de treball respecte a l'altre gran fotògraf de l'Exposició com fou Carlos Pérez de Rozas. Mentre aquest "*tendrá a su cargo la ejecución de cuantas fotografías sean necesarias para el archivo general de la Exposición de Barcelona, como recuerdo gráfico de la misma del repertorio fotográfico general, de las ampliaciones que se le confien y cuantos trabajos le encargue la secretaria del Comité y la Dirección de Arte*", Juan Manuel Alberti "*tendrá a su cargo especialmente las reproducciones destinadas al catálogo arqueológico; y en general todos los trabajos fotográficos de "El Arte en España" que le encargue la Dirección*"²⁹. Així, quan els objectes que figurarien a l'exposició d'art anaven arribant a Barcelona, Alberti realitzava fotografies de registre identificant l'objecte amb una numeració que serviria després per a la confecció del catàleg. Es van fer un volum aproximat d'uns 14.000 negatius en placa de vidre de 18x24 cm., treballant fervorosament en el nou laboratori. A més, Alberti realitzava fotografies dels diferents tallers de modelat, fusteria, etc., que treballaven per a la producció de la secció. Un exemple és la interessant imatge del taller d'escultura on es reproduïen els elements que havien de figurar en els quadres històrics previstos en el recorregut expositiu (Figura 9) o les còpies escultòriques d'elements arquitectònics com portades d'esglésies o columnates.

Com en el cas de Vázquez, Joan Manuel Alberti va acompanyar altres artistes que tenien l'encàrrec de realitzar els quadres històrics sobre moments de la història d'Espanya, com quan va viatjar amb Francesc Labarta a Madrid a aplegar informació gràfica per a la realització d'un quadre històric sobre Quevedo³⁰, que es va instal·lar dins el recorregut de l'exposició del Palau Nacional, o els diorames de poblacions espanyoles que figurarien al Poble Espanyol³¹.

---

²⁷ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 14/2a Plandiura i Pou, Lluís. P.8. Proyecto de reglamento

²⁸ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 13/2 Plandiura i Pou, Lluís. R.S. 31. 14 junio 1926. "En consonancia con el plan de la Exposición se ha designado ya al fotógrafo que deberá completar la documentación gráfica necesaria para la organización del certamen. / Su función exige naturalmente el montaje de un laboratorio adecuado a ella y disponiéndose en el edificio de estas oficinas de un sitio a propósito para montarlo cual es una de las cuatro torres de la parte superior..."

²⁹ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 14 1ª (7) Plandiura i Pou, Lluís

³⁰ AHCB3-233/5D.54-4 Lligall 13/1 Plandiura i Pou, Lluís. p.32 "Visto el comunicado de la dirección de El Arte en España en que se interesa por el inmediato viaje a Madrid del asesor artístico D. Francisco

Quan el maig de 1929 es va inaugurar la gran exposició, Albertí realitza un extens reportatge fotografiant totes les sales del Palau Nacional (Figura 10), així com els espais de trànsit, creant una documentació extensa i molt valuosa sobre la magna mostra i el seu edifici. Algunes d'aquestes fotografies aparegueren publicades el Diario Oficial de la Exposición, aquesta volta indicant l'autoria de les imatges al final de l'article respectiu.

La necessitat de disposar d'imatges de l'exposició, així com de les peces exposades, eren múltiples: des de la publicació en mitjans de premsa fins a peticions estudiosos diversos, de manera que la realització de còpies al laboratori no tenia final. La incorporació d'un altre fotògraf en tasques de "revelador" el febrer de 1929³² així com d'altres professionals per a la realització de noves fotografies de les peces, va propiciar que Alberti assolís la categoria de "jefe de la Sección de Fotógrafos"³³.

Un cop liquidada l'Exposició en 1931 sabem que Alberti continua treballant en l'àmbit artístic i museogràfic de la ciutat, i és nomenat fotògraf dels museus en gener de 1932³⁴, "*dados los trabajos de ampliación de los Museos, inventario de los objetos y publicación de reproducciones en el Butlletí*", i treballarà calladament al costat del fotògraf i artista Joan Vidal i Ventosa, en aquell moment fotògraf també dels Museus d'Art. Publicarà algunes fotografies a la Revista Art de l'any 1932 i 1935³⁵, així com altres al Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona que es va publicar fins l'any 1935.

Res més sabem de moment d'aquest fotògraf que va realitzar la gran tasca de reproducció de les peces d'"El Arte en España", que ens va deixar una visió del Palau Nacional de Montjuïc en ple funcionament expositiu y que va treballar creant unes interessantíssimes imatges de La Mancha del Quijote l'any 1926. Només un registre del padró de Barcelona de 1930 dona informació sobre el seu domicili i aporta dues dades interessants sobre el lloc i data de naixement, indicant que va néixer a Cuba l'any 1883. No sabem quan va venir a la ciutat comtal, ni on va aprendre l'ofici fotogràfic, ni perquè els membres de l'Exposició parlen del "fotógrafo artístico de nuestra sección". La darrera informació és l'esquela publicada a La Vanguardia el 24 de novembre de 1935, on s'esmenta la seva muller i fills. El registre de defuncions de l'any 1935 indica que Alberti tenia en morir només 52 anys³⁶.

Rafel Torrella

Conservador de l'AFB

Labarta junto con el fotógrafo SD. Juan Manuel Alberti, para tomar diversas informaciones necesarias para la ejecución de uno de los cuadros que han de figurar en este Certamen"

³¹ En novembre de 2021 es localitzaren en el fons de l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona uns negatius amb vistes de León amb indicació en el sobre antic "Foto. Albertí", cosa que fa suposar que varen ser realitzats en acompanyar a l'artista Miquel Fontanals a prendre informacions per a la realització del diorana "Vista de la fachada de la Catedral de León desde el claustro" que s'instal·là com els altres dins el recinte del Poble Espanyol.

³² ANC1-715-T-2480. Gestió de l'Exposició de Barcelona. 18 mayo 1929. Apareix el nom de Joaquim Puig Duran, incorporat en aquesta data amb aquesta categoria.

³³ Segons consta en algunes cartes datades en juliol de 1929, on signa amb aquesta categoria. AFB

³⁴ ANC1-715-T-741. Junta de Museus de Catalunya. Sessió 4 gener 1932. "El director (dels museus) exposa la conveniència de nomenar un altre fotògraf, donats els treballs d'ampliació dels Museus, inventari dels objectes i publicació de reproduccions en el Butlletí, per al qual càrrec proposa que sigui nomenat el senyor Joan Manuel Alberti Espino. La Junta ho aprova".

³⁵ Revista Art: publicació de la Junta Municipal d'Exposicions d'Art: Volum 1, núm. 03 (des. 1933) Volum 2, núm. 09 (juny 1935)

³⁶ La Vanguardia. 24/11/1935, p.2. "Juan Manuel Alberti Espino falleció el 21 de noviembre".

Figures:

1	Diorama “ <i>El Quijote velando armas</i> ”, de Carlos Vázquez. Còpia fotogràfica al gelatinobromur de plata adherida a suport de cartró amb segell sec del fotògraf a la part inferior dreta. AFB. Joan Manuel Alberti	
2	Molí manxec, 1926. Còpia d'època al gelatinobromur de plata, esmaltada. Imatge emblemàtica de la Manxa i Don Quijote, captada per Joan Manuel Alberti en 1926. AFB. Joan Manuel Alberti	
3	Argamasilla de Alba. El rollo o picota. 1926. Còpia d'època al gelatinobromur de plata, esmaltada. Aquesta imatge fou el motiu principal de l'exposició sobre les fotografies del Quijote realitzada en 2006, amb atribució errònia de autoria. AFB. Joan Manuel Alberti	
4	Castell de Montizón. 1926. Còpia d'època al gelatinobromur de plata, esmaltada. AFB. Joan Manuel Alberti	
5	Cova de Montesinos. 1926. Còpia d'època al gelatinobromur de plata, esmaltada. Aquesta fotografia va servir clarament d'inspiració per l'execució del diorama 5, “Don Quijote a la cova de Montesinos”. AFB. Joan Manuel Alberti	
6	La Dulcinea de Sancho. Amb la inscripció: “Capítulo IV. L.I. <i>Todo el mundo se tenga, si todo el mundo no confiesa que no hay en el mundo toda doncella más hermosa que la emperatriz de la Mancha, la sin par Dulcinea del Toboso</i> ”. Còpia d'època al gelatinobromur de plata, esmaltada. AFB. Joan Manuel Alberti	
7	Fotografia publicada per Angel Dotor a l'Enciclopedia Gráfica “La Mancha y el Quijote” (p.30), amb el peu: “Una venta típica: la titulada “ <i>La Eraspensa</i> ”, en Puerto Lápiche (...)”. Còpia d'època al gelatinobromur de plata, esmaltada. AFB. Joan Manuel Alberti	
8	Fotografia “Las mujeres alegres de Don Quijote” 1926. Apareix encara sense atribució d'autor al llibre “La huella de la mirada”, de P. López Mondejar (2005). Còpia d'època al gelatinobromur de plata, virada, sobre suport de cartró amb segell sec del fotògraf. AFB. Joan Manuel Alberti	

9	<p>“El Arte en España. Talleres artísticos. Sección de modelaje y escultura. Agosto 1928”. Còpia d'època al gelatinobromur de plata, virada, sobre suport de cartró amb segell sec del fotògraf. AFB. Joan Manuel Alberti</p>		
10	<p>Sala 23 de la exposició “El Arte en España”, instal·lada al Palau Nacional de Montjuïc de Barcelona. 1929. Còpia moderna al gelatinobromur de plata. AFB. Joan Manuel Alberti</p>		